

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY

DEPARTAMENT BADAŃ DEMOGRAFICZNYCH I RYNKU PRACY

00-925 WARSZAWA, al. Niepodległości 208

Tel. (022) 608 31 21, fax (022) 608 38 72, e-mail: Sekretariat-DRP@stat.gov.pl

<http://www.stat.gov.pl>

Warszawa, czerwiec 2015 r.

Dzieci w Polsce w 2014 roku

Charakterystyka demograficzna

Stan i struktura

W końcu 2014 roku ludność Polski liczyła 38479 tys. mieszkańców, w tym **6943,0 tys.** – to dzieci i młodzież w wieku 0-17 lat, które stanowiły **niedo ponad 18% ogółu ludności** (tablica 1). W miastach udział dzieci i młodzieży w ogólnej populacji to niespełna 17%, na wsi ponad 20% - jest to wynikiem wyższej dzietności kobiet mieszkających na wsi.

Wśród dzieci i młodzieży w wieku 0-17 lat występuje liczebna przewaga chłopców - ze względu na to, że rodzi się ich więcej (średnio stanowią około 51,5% ogólnej liczby urodzeń). **Na 100 chłopców przypada 95 dziewcząt**, podczas gdy ogólny współczynnik feminizacji dla Polski wynosi 107 – odwrócenie proporcji jest wynikiem nadumieralności mężczyzn, zauważalnej zresztą już od grupy nastolatków.

Tablica 1. Stan i struktura dzieci i młodzieży według płci i wieku w 2014 r.

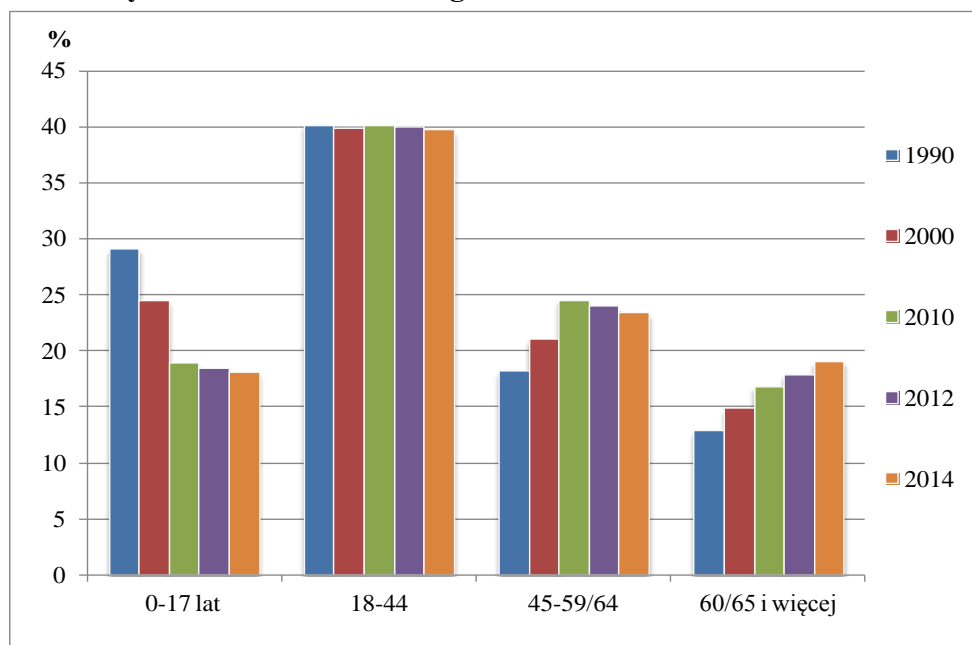
Grupy wieku	Ogółem			Miasta	Wieś	Ogółem	Miasta	Wieś
	razem	chłopcy	dziewczynki					
	w tysiącach							
0-17 lat	6943,0	3562,7	3380,3	3875,7	3067,3	18,0	16,7	20,1
w tym 0-14	5764,2	2958,3	2805,9	3241,6	2522,5	15,0	14,0	16,5
0-24 lata	10325,0	5288,2	5036,8	5706,4	4618,6	26,8	24,6	30,3
0-2	1124,9	578,4	546,5	653,6	471,2	2,9	2,8	3,1
3-6	1676,5	860,2	816,3	967,4	709,1	4,4	4,2	4,6
7-12	2219,0	1138,3	1080,7	1223,2	995,8	5,8	5,3	6,5
13-15	1123,9	576,2	547,7	597,8	526,1	2,9	2,6	3,4
16-18	1222,8	627,0	595,9	662,9	559,9	3,2	2,9	3,7
19-24	2957,9	1508,1	1449,8	1601,4	1356,5	7,7	6,9	8,9

Najliczniejszą grupę wśród dzieci tworzą uczniowie szkół podstawowych (7-12 lat), jest ich 2,2 mln i stanowią 5,8 % ogółu ludności kraju – jest to jednocześnie najszersza grupa wieku edukacyjnego (zawierająca 6 roczników). Następną grupę według liczebności stanowią dzieci w wieku przedszkolnym (3-6 lat) jest ich około 1,7 mln (4,4%). Młodzież w wieku

licealnym (16-18 lat) stanowi 3,2% ogółu ludności w kraju i liczy ona około 1,2 mln. Natomiast dzieci w wieku żłobkowym i gimnazjalnym mają zbliżoną liczebność – po 1,1 mln i stanowią po 2,9 % ogółu populacji.

Udział dzieci i młodzieży w ogólnej populacji maleje nieprzerwanie od lat 90-tych ubiegłego wieku. W latach 1980-1990 dzieci i młodzież w wieku 0-17 lat stanowiły prawie 30% społeczeństwa; na początku tego wieku – już tylko niespełna 25%. Należy jednocześnie zaznaczyć, że obecnie udział osób w wieku 0-17 lat w ogólnej populacji (18%) jest mniejszy niż odsetek osób w tzw. wieku poprodukcyjnym¹, który w końcu 2014 r. wyniósł 19%, podczas gdy na początku lat 90. ub. wieku proporcje wynosiły 2:1 na korzyść liczebności dzieci (*wykres 1*).

Wykres 1. Ludność według wieku w % w latach 1990-2014

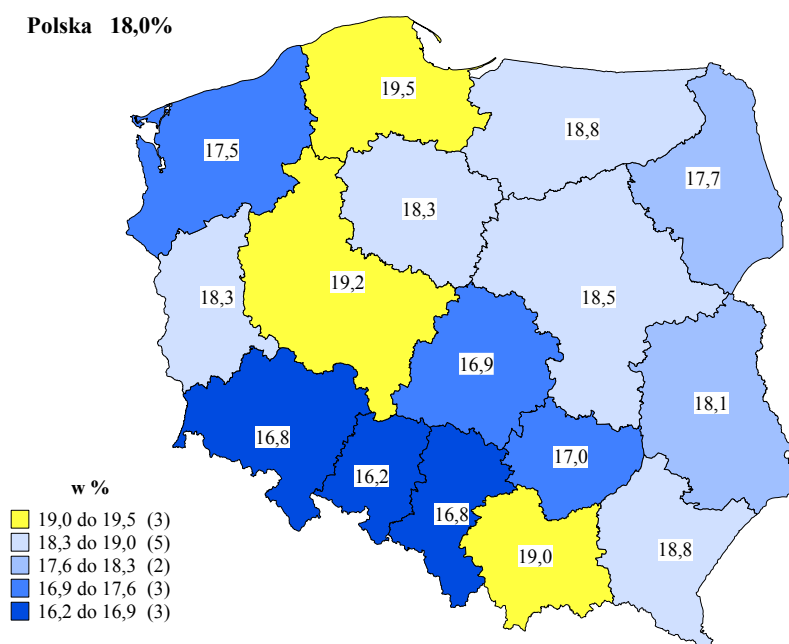
Zmniejszanie się liczby dzieci i młodzieży jest rezultatem przemian w procesach demograficznych i migracyjnych, a przede wszystkim głębokiej depresji urodzeniowej z lat 90-tych oraz z początku tego stulecia. Liczba urodzeń ma bezpośrednie przełożenie na zróżnicowanie struktury wewnętrznej tej grupy wieku w różnych latach. Obecnie najliczniejsza jest grupa 4-6-latków (urodzenia z lat 2008-2010) - jest ich ponad 1,3 mln i stanowią około 18% dzieci w wieku 0-17 lat, najmniej liczną grupą są dzieci w wieku 10-12 lat – jest ich niewiele ponad 1 mln, co stanowi ok. 15% ogółu dzieci.

Niewielki wzrost liczby urodzeń nie może spowodować zwiększenia odsetka dzieci i młodzieży w całej populacji, ponieważ w dalszym ciągu roczniki 17-latków opuszczające tę grupę ludności są bardziej liczne niż zasilająca ją liczba urodzeń (roczniki 0-latków). W 2014 r. liczba 17-latków wynosiła 408 tys. przy 375 tys. urodzeń.

Najmłodsze - w sensie demograficznym - są woj. pomorskie, wielkopolskie i małopolskie gdzie udział dzieci i młodzieży wynosi nieco ponad 19% ogółu ludności danego województwa. Najmniejszy odsetek tej grupy osób (poniżej 17%) został odnotowany w województwach: opolskim, dolnośląskim, śląskim i łódzkim (*mapka 1*).

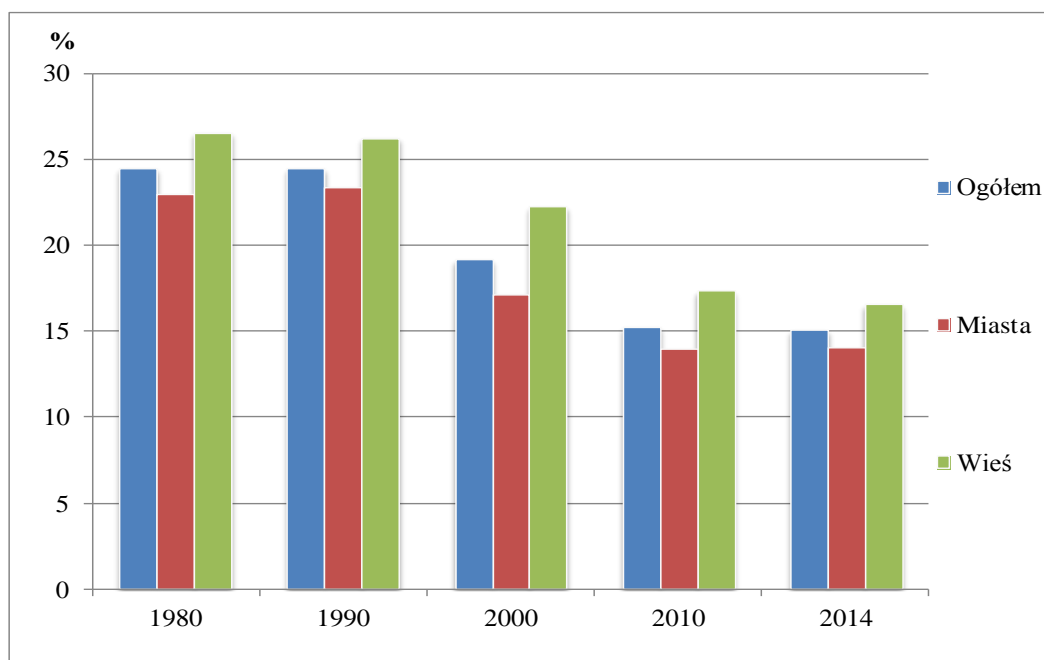
¹ Kobiety w wieku 60 lat i więcej, mężczyźni – 65 lat i więcej.

Mapka 1. Udział osób w wieku 0-17 w strukturze populacji danego województwa w 2014 r. (w %)

W grupie osób do 17-go roku życia ponad 5764 tys. **to dzieci w wieku 0-14 lat**, które stanowią obecnie **ok. 15,0%** całej populacji Polski wobec prawie 25% w 1990 r. (w 2000 r. - ok. 19%).

Wykres 2. Ludność w wieku 0-14 lat w % do ogólnej liczby ludności w latach 1980-2014

W Polsce odsetek dzieci (w wieku 0-14 lat) w odniesieniu do struktury wieku ludności innych krajów europejskich plasuje nas dokładnie w środku (ok. 15%), największy udział tej grupy wieku jest w Irlandii – dzieci stanowią prawie 22% ogólnej ludności kraju, najmniej dzieci jest w Niemczech – ok. 13%.

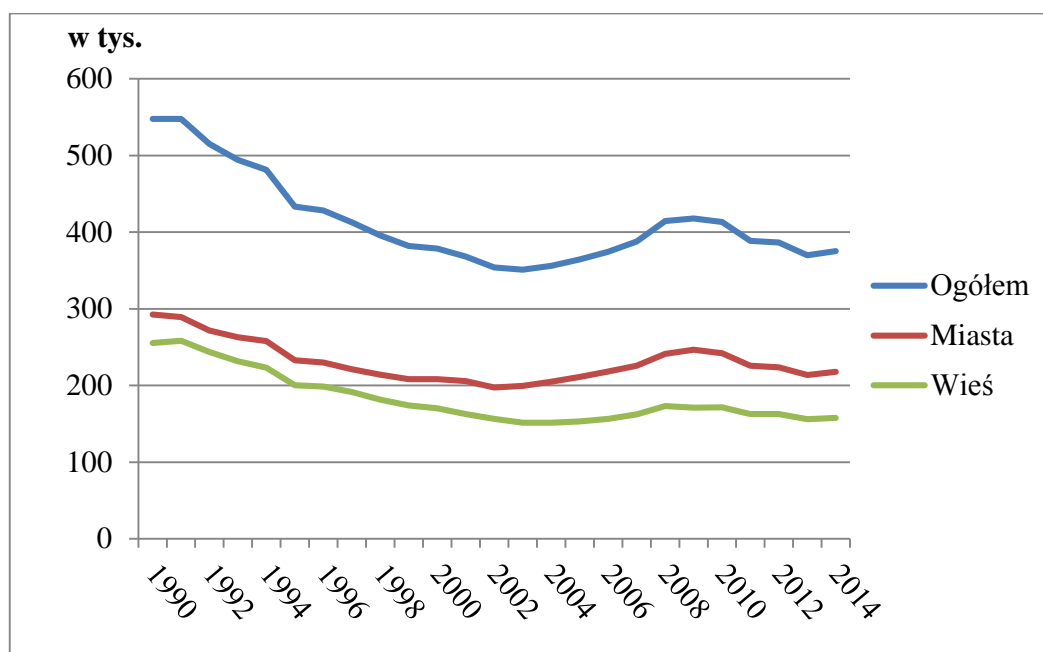
Urodzenia

Jak wspomniano wcześniej podstawowym czynnikiem determinującym liczebność grupy osób w wieku 0-17 lat są urodzenia.

W latach 1984-2003 obserwowano systematyczny spadek liczby urodzeń (od 724 tys. w 1983 r. do 351 tys. w 2003 r.), co decydowało o stałym zmniejszaniu się liczebności dzieci i młodzieży. Zmiana kierunku tej tendencji pojawiła się w 2004 roku (*wykres 3*) - liczba urodzeń w każdym następnym roku była wyższa niż w poprzednim. Obserwowany wówczas wzrost liczby urodzeń był w znacznej mierze związany z przemianami struktury ludności Polski, ponieważ do wieku zdolności rozrodczej doszły wyższe generacje z lat 1982–1984. W 2009 r., przy rosnącej liczbie urodzeń, nastąpiło zwolnienie tempa przyrostu, a w 2010 r. liczba urodzeń była już niższa niż w poprzednim roku. Spadek liczby urodzeń był kontynuowany w kolejnych latach (2011–2013).

Natomiast **w 2014 r. liczba urodzeń nieznacznie wzrosła** - urodziło się **375 tys. dzieci**, tj. o 24 tys. więcej niż w 2003 r., ale o prawie 1/3 mniej w stosunku do roku 1990 i blisko połowę mniej niż w 1983 r., który był szczytowym rokiem ostatniego wyżu demograficznego.

Wykres 3. Urodzenia żywe w latach 1990-2014

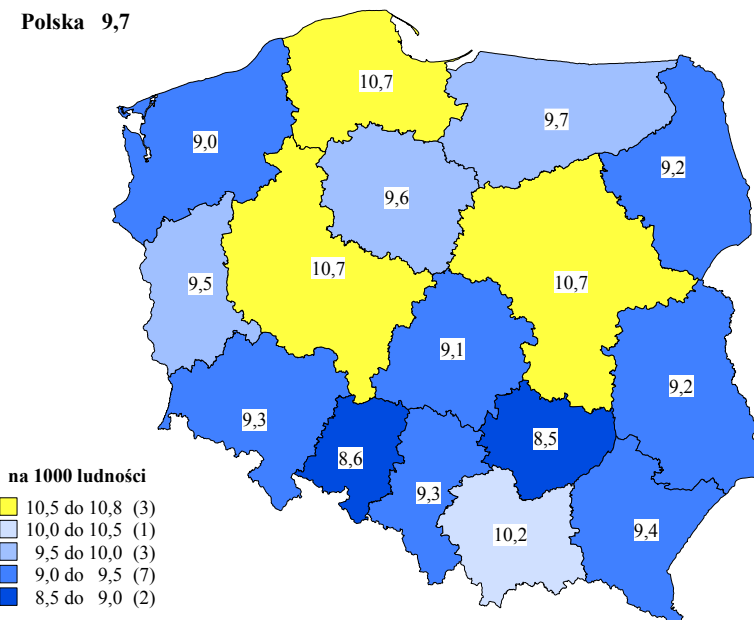
Na wsi rodzi się relatywnie więcej dzieci, tj. natężenie urodzeń (współczynnik urodzeń liczony na 1000 ludności) jest tam znacząco wyższe niż w miastach - w 2014 r. na każde 10 tys. mieszkańców Polski urodziło się 97 dzieci; w miastach 94, a na wsi 103 (w 1983 r. - było to odpowiednio: 200, 188 i 212).

Najwięcej dzieci rodzi się w województwach: pomorskim, mazowieckim i wielkopolskim – na każde 10 tys. osób zamieszkałych w tych województwach przypada 107 urodzeń. Najmniej dzieci (w odniesieniu do populacji) rodzi się w województwach: opolskim oraz łódzkim – 85-86 na 10 tys. (*mapka 2*).

W porównaniu z innymi krajami europejskimi współczynnik urodzeń w Polsce kształtuje się obecnie na średnim poziomie - jest wyższy w stosunku do notowanego w krajach Europy południowo-zachodniej (z wyjątkiem Francji, Czech, Słowacji i Słowenii) i niższy wobec krajów

Europy północnej i wschodniej. W 2013 r. najmniej dzieci urodziło się w Portugalii (79 na każde 10 tys. ludności), Bośni i Hercegowinie (po 80), Niemczech, Grecji i Włoszech (po 85), a najwięcej w Turcji (168), Irlandii (150), Armenii (138) i Islandii (134) – wobec 96 w Polsce.

Mapka 2. Liczba urodzeń na 1000 ludności danego województwa w 2014 r.

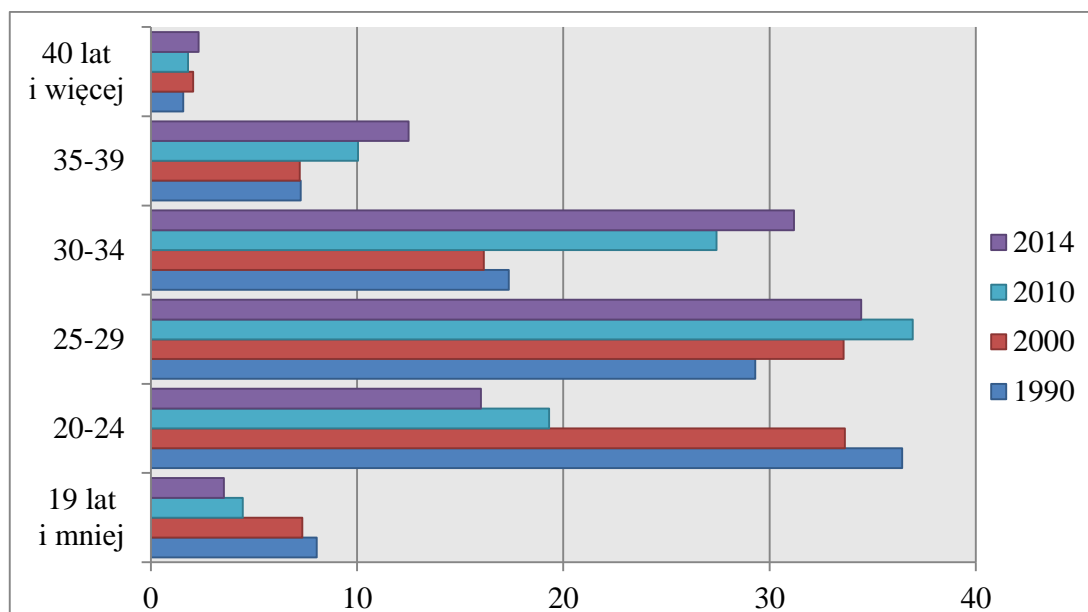
Najwięcej dzieci rodzi się latem (lipiec, sierpień, wrzesień – 27% wszystkich urodzeń w 2014 r.), najmniej w miesiącach jesienno-zimowych. Najczęściej dzieci przychodzą na świat w środku tygodnia (wtorek-czwartek), najmniej rodzi się w niedzielę. Obecnie dzieci rodzą się jako pierwsze (najczęściej) lub drugie w rodzinie, a na początku lat 90-tych ub. wieku – miały już co najmniej jedno rodzeństwo.

Wraz z nastaniem bieżącego stulecia - z roku na rok - zwiększa się wiek Mam rodzących swe dzieci (wykres 4). **Mediana wieku** kobiet rodzących dziecko w 2014 r. wyniosła **29,5 lat** wobec 26,1 lat w 2000 r. (w 1990 r. było to niewiele mniej, bo 26 lat).

Zwiększył się także średni wiek urodzenia pierwszego dziecka do 27,4 lat w 2014 r. (w 1990 r. wynosił 23 lata, a w 2000 r. niespełna 24). W 2013 r. w Unii Europejskiej mediana wieku kobiet, które zostały matkami po raz pierwszy wyniosła prawie 29 lat. Najmłodsze matki (rodzące swoje pierwsze dziecko) to mieszkanki Bułgarii i Rumuni (nie osiągnęły 26 roku życia), a najstarsze to Włoszki i Hiszpanki (tuż po 30-stce).

Pomimo notowanego systematycznego wzrostu wieku matek **niepokojące są przypadki rodzenia dzieci przez dzieci**. Najmłodsze matki to dziewczynki w wieku 12 lat - są to pojedyncze zdarzenia i mają miejsce - średnio - co 2-3 lata. Natomiast dziewczynek rodzących dzieci w wieku 13-14 lat jest już znacznie więcej - ok. 50-60 rocznie. W 2014 r. dzieci urodzone przez młodociane matki (19 lat i mniej) stanowiły 3,5% wszystkich urodzeń. Pozytywną stroną tej sytuacji jest sukcesywny spadek odsetka urodzeń przez matki w tak młodym wieku - na początku lat 90. ub. wieku stanowiły one ok. 8%.

Wykres 4. Urodzenia żywe według wieku matki (w%) w latach 1990-2014

Na dzietność kobiet w istotnym stopniu wpływa liczba zawieranych związków małżeńskich. **Zdecydowana większość dzieci rodzi się w rodzinach tworzonych przez prawnie zawarte związki małżeńskie** (w 2014 r. – ok. 76%), przy czym prawie połowa dzieci rodzi się w okresie pierwszych trzech lat trwania małżeństwa rodziców. Jednocześnie w przypadku prawie 20% urodzeń małżeńskich – związek rodziców dziecka trwał mniej niż 9 miesięcy - co bezpośrednio wiąże się z faktem zawierania małżeństw przez nastolatki. Jednakże na przestrzeni minionych 25 lat liczba zawierających małżeństwo nastolatek zmniejszyła się istotnie; tj. w 2014 r. związek małżeński w wieku 16-17 lat zawarło niespełna 400 dziewcząt, a w 1990 r. było ich ponad 7 tys. (w 2000 r. prawie 2,5 tys.).

Odsetek urodzeń pozamałżeńskich rośnie systematycznie od kilkunastu lat. Na początku lat 90. XX w. ze związków pozamałżeńskich rodziło się około 5-7% dzieci, zaś w ostatnich latach 20-24%. Odsetek ten jest zdecydowanie wyższy w miastach - w 2014 r. wynosił prawie 26%, na wsi - ponad 20%; jest on także zróżnicowany regionalnie – od 13% w woj. małopolskim do 41% w woj. zachodniopomorskim.

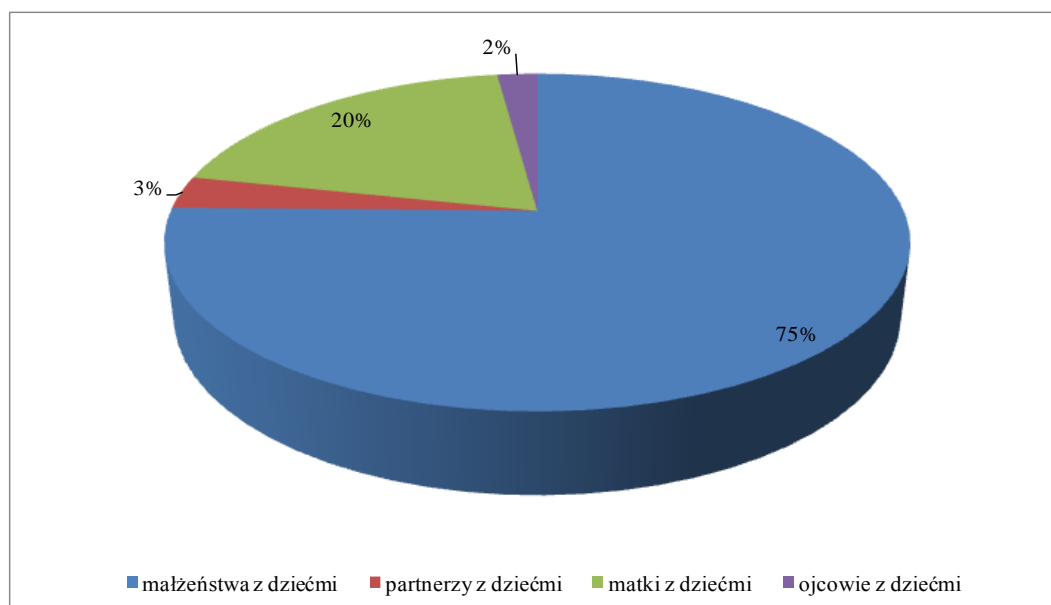
Niemniej wskaźnik urodzeń pozamałżeńskich dla Polski jest znacznie niższy w porównaniu z innymi krajami europejskimi. W krajach skandynawskich oraz we Francji, Estonii, Słowenii, Bułgarii i Belgii przekracza on 50%, a w Islandii 60%, natomiast w Grecji tylko 8% dzieci rodzi się poza małżeństwem.

Rosnąca skala urodzeń dzieci pozamałżeńskich może być traktowana jako wskaźnik zmian sytuacji rodzinnej dzieci w Polsce i może oznaczać, że będą one wychowywane we wzrastającej liczbie rodzin tworzonych przez związki partnerskie lub w rodzinach niepełnych – co potwierdziły wyniki spisu z 2011 roku. Za wskaźnik tego typu zmian można uznać również zwiększającą się liczbę dzieci, których rodzice się rozwiedli.

Dzieci w rodzinach i poza rodzinami

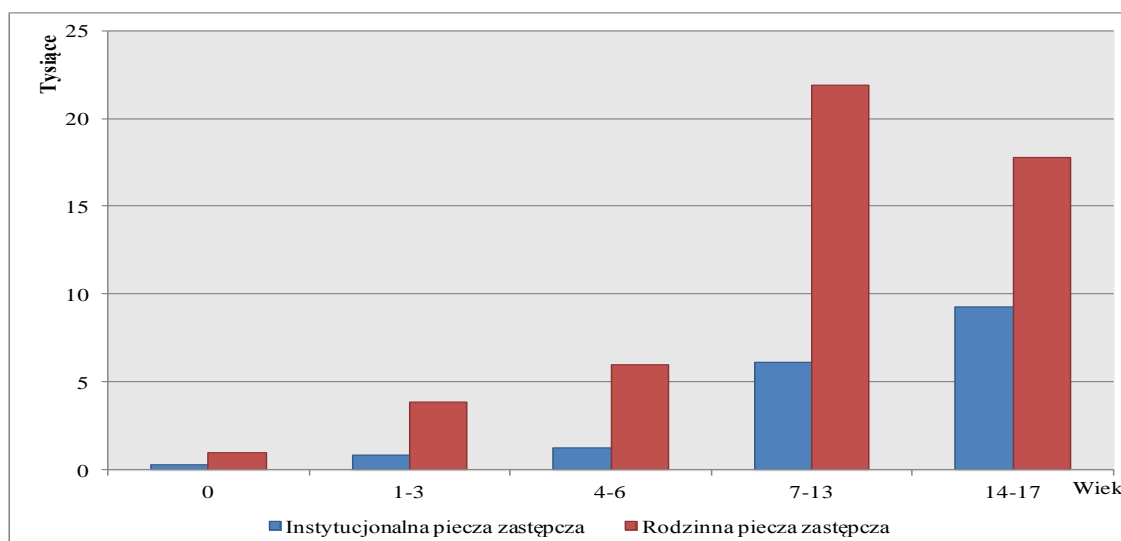
Zgodnie z wynikami NSP 2011 blisko 99% dzieci w wieku 0-17 lat wychowywało się w rodzinach. W zdecydowanej większości były to rodziny pełne tworzone przez małżeństwa (i dotyczyło to ponad 75% dzieci w rodzinach) oraz kohabitantów (ponad 3%). Pozostałe ok. 22% dzieci w wieku 0-17 lat mieszkało z jednym z rodziców – w tym prawie 20% z matką, z ojcem - niewiele ponad 2% wszystkich dzieci (wykres 5).

Wykres 5. Dzieci (w wieku 0-17 lat) w rodzinach w 2011 r.

Liczba dzieci w wieku 0-17 lat pozbawionych opieki rodzicielskiej wyniosła w 2013 r. ponad 68 tys. Zdecydowana większość z nich (50 tys., tj. 74%) objęta była **rodzinną pieczą zastępczą**, a w placówkach **instytucjonalnej pieczy zastępczej** przebywało prawie 18 tys. dzieci (wykres 6). Wśród przebywających w rodzinach zastępczych najwięcej dzieci było w wieku 7-13 lat (22 tys., tj. 43%). Z kolei w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej najliczniejszą grupę stanowiły dzieci w wieku 14-17 lat (9 tys., tj. 52%).

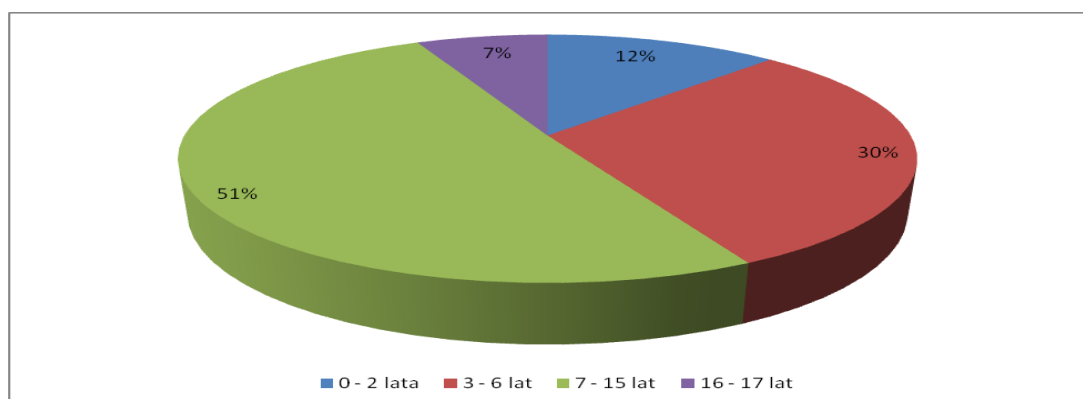
Wykres 6. Dzieci w pieczy zastępczej według wieku w 2013 r.

Dzieci z rozwiedzionych małżeństw

Co roku w wyniku rozwodów rodziców około 50-60 tys. nieletnich dzieci (w wieku poniżej 18 lat) pozostaje poza pełną rodziną. Od 1990 r. (przez kolejnych kilkanaście lat) liczba rozwodów kształtowała się na poziomie 40-45 tys.; w latach 2004-2006 odnotowano jej gwałtowny wzrost do 72 tys. W 2014 r. rozwiodło się ok. 66 tys. par małżeńskich, tj. na 1000 istniejących małżeństw około 7 zostało rozwiązanych na drodze sądowej, podczas gdy na początku lat 90-tych było ich niespełna 5. W miastach intensywność rozwodów jest prawie trzykrotnie wyższa niż na wsi. Z kolei województwa o najwyższej częstotliwości rozwodów to lubuskie, kujawsko-pomorskie, dolnośląskie i zachodniopomorskie.

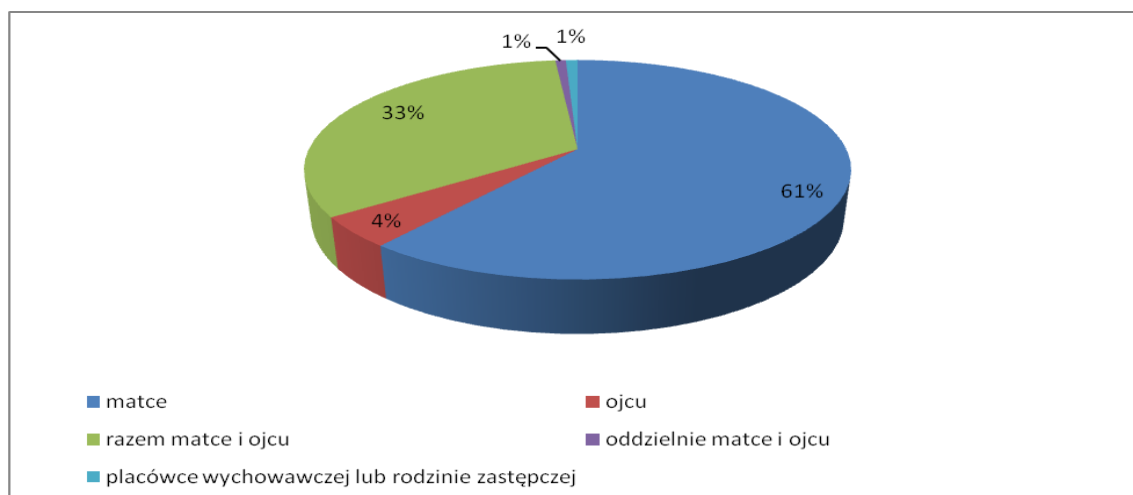
Wykres 7. Dzieci z rozwiedzionych w 2014 r. małżeństw według wieku (w %)

Wśród rozwiedzionych w 2014 r. małżeństw 58% wychowywało ponad 55 tys. dzieci (wykres 7), przeciętnie na 10 rozwodów małżeństw z dziećmi przypadało 15 dzieci. Liczba nieletnich dzieci w rozwiązanych małżeństwach nieznacznie maleje - szczególnie w wieku 0-14 lat - co ma bezpośredni związek z malejącą liczbą urodzeń, w tym urodzeń małżeńskich. Rozwiedzeni małżonkowie przeżywają ze sobą średnio ok. 14 lat (staż małżeński nieznacznie się wydłuża), stąd też wiek ponad połowy dzieci z rozwiedzionych małżeństw to 7-15 lat.

Najczęściej (61% przypadków) sąd przyznaje opiekę nad dziećmi wyłącznie matce, wyłącznie ojcu jedynie w ponad 4% przypadków, a 33% rozwiedzionych małżeństw wychowuje dzieci wspólnie (wykres 8).

Wykres 8. Powierzenie władzy rodzicielskiej w 2014 r. (w %)

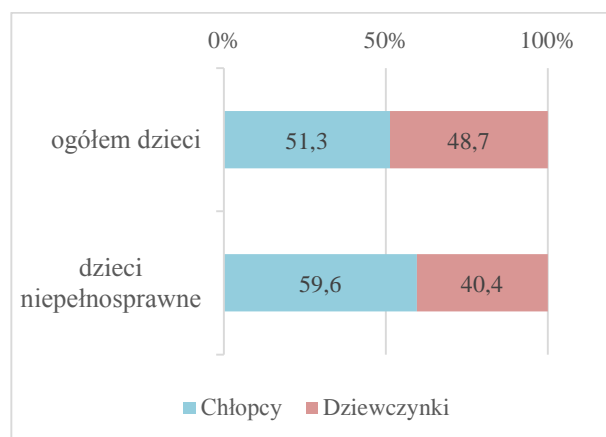
Dzieci niepełnosprawne (wyniki NSP 2011)

Zgodnie z przyjętą w spisie definicją niepełnosprawności, za dziecko niepełnosprawne była uznana osoba w wieku od 0-15 lat, która posiadała aktualne orzeczenie o niepełnosprawności. Jako niepełnosprawne uznano także dzieci bez prawnego orzeczenia, ale odczuwające ograniczenia sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku.

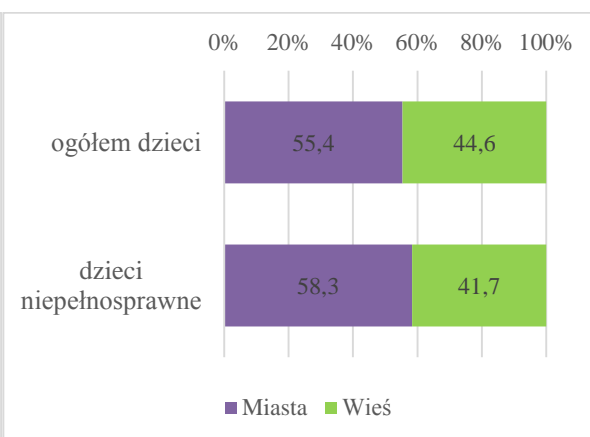
Ze względu na specyfikę i wrażliwość tematu pozyskiwanie informacji o niepełnosprawności w NSP 2011 odbywało się na zasadzie dobrowolności (zgodnie z Konstytucją, art. 51), a informacji na temat dzieci udzielali rodzice lub opiekunowie. Zatem, pozyskane w spisie informacje o niepełnosprawności oparte były przede wszystkim na deklaracji i subiektywnej ocenie dorosłego respondenta, a także – w części przypadków – poparte prawnym orzeczeniem.

W 2011 r. liczba niepełnosprawnych dzieci w wieku 0-15 lat wyniosła 184,8 tys. i stanowiły one 3,0% ogółu dzieci w tym wieku; udział chłopców był większy i wynosił 3,4%, a dziewczynek – 2,4%. Jak wspomniano wcześniej wśród dzieci niepełnosprawnych przeważają chłopcy (110 tys.), nad dziewczynkami (75 tys.) – podobnie jak wśród ogółu dzieci w tym wieku. Jednakże struktura według płci dzieci niepełnosprawnych jest bardziej zróżnicowana – chłopcy z ograniczoną sprawnością stanowili blisko 60% zbiorowości, natomiast dziewczynki nieco ponad 40% (wykres 9) (wśród ogółu dzieci w wieku 0-15 lat – chłopcy to nieco ponad 51%, dziewczynki blisko 49%).

Wykres 9. Udział dzieci ogółem i dzieci niepełnosprawnych według płci (w %)

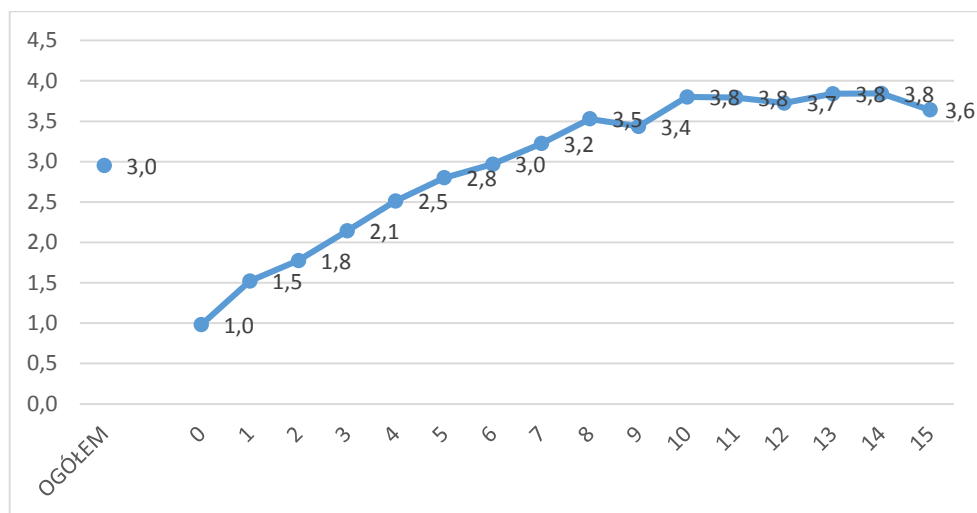
Wykres 10. Udział dzieci ogółem i dzieci niepełnosprawnych według miejsca zamieszkania (w %)

Zdecydowanie więcej dzieci niepełnosprawnych mieszka w miastach - 107,8 tys. w porównaniu do 77,1 tys. na wsi, a ich udziały wynosiły odpowiednio 58,3% w miastach i 41,7% na wsi (wykres 10).

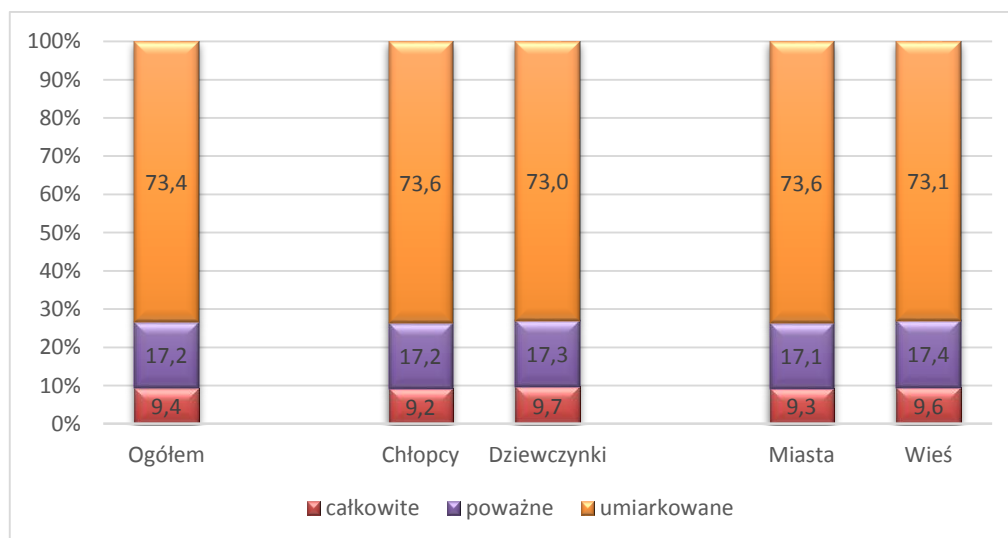
Kolejnym czynnikiem różnicującym zbiorowość dzieci niepełnosprawne jest wiek – im starsze dzieci tym wyższy jest dla nich odsetek niepełnosprawnych. I tak - do drugiego roku życia odsetek ten wynosi poniżej 2%, dla 3-5-latków waha się pomiędzy 2,1% a 2,8%, natomiast wśród dzieci powyżej 6 roku życia kształtuje się na poziomie od 3,0% do 3,8%. (wykres 11).

Wykres 11. Udział dzieci niepełnosprawnych według roczników wieku (w %)

Należy podkreślić, że wśród niepełnosprawnych dzieci są takie, które mimo prawnego orzeczenia o niepełnosprawności, nie posiadały - według deklaracji rodziców - schorzenia, powodującego ograniczenia w ich codziennym funkcjonowaniu (stanowiły one prawie 14% ogółu dzieci niepełnosprawnych). Zdecydowana jednak większość (159,4 tys., tj. 86%) doświadcza utrudnień w wykonywaniu codziennych obowiązków. Wśród nich najwięcej, bo ponad 73%, odczuwało ograniczenia niepełnosprawności w umiarkowanym stopniu (wykres 12). Znacznie mniej (ponad 17%) było wskazań na poważne ograniczenia w wykonywaniu codziennych czynności, natomiast 9,4% dzieci ma ograniczenia sprawności określane jako całkowite. Jednocześnie nie występuje znaczne zróżnicowanie pod względem stopnia ograniczenia sprawności ze względu na płeć czy miejsce zamieszkania dzieci.

Wykres 12. Udział dzieci niepełnosprawnych według płci, miejsca zamieszkania i stopnia ograniczenia sprawności (w %)

Najczęściej – w przypadku ponad 80% dzieci - przyczyną niepełnosprawności było jedno schorzenie, nieco ponad 13% wskazywało dwa i trzy schorzenia, które utrudniały im funkcjonowanie (tablica 2). Udziały te były podobne wśród chłopców i dziewczynek. Z kolei

biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania obserwuje się, iż dzieci z większą liczbą schorzeń częściej były mieszkańcami miast niż wsi.

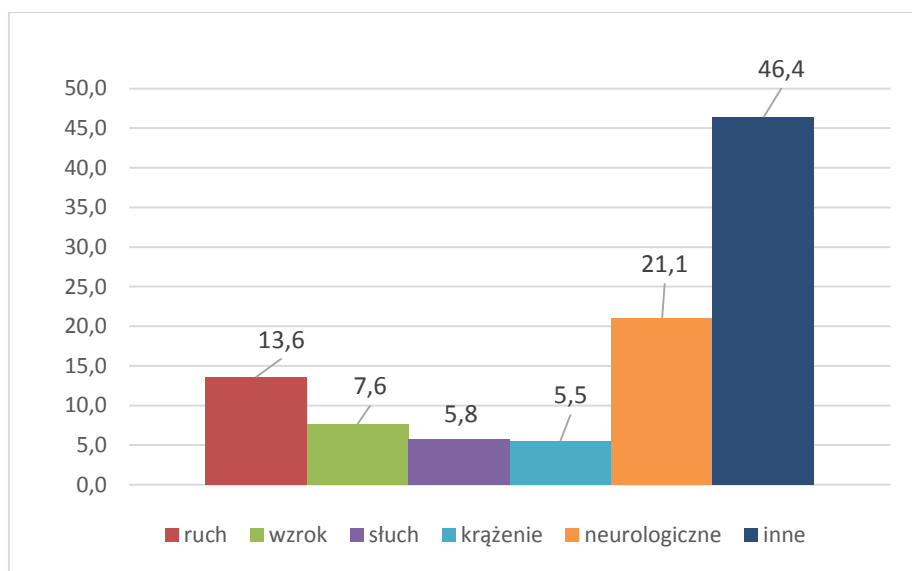
Tablica. 2. Dzieci niepełnosprawne według liczby posiadanych schorzeń, płci i miejsca zamieszkania.

Wyszczególnienie	Ogółem	Posiadający:			
		1 schorzenie	2 schorzenia	3 schorzenia	odmowa odpowiedzi o schorzenia
	w tys.	w % (struktura pozioma)			
OGÓŁEM	159,4*	80,4	9,6	3,9	6,1
Chłopcy	95,1	80,4	9,8	3,9	5,9
Dziewczynki	64,2	80,2	9,3	4,0	6,4
Miasta	91,3	80,0	10,1	4,5	5,4
Wieś	68,1	80,8	8,9	3,2	7,1

*W podziale nie uwzględniono 9,8 tys. przypadków braku informacji o schorzeniu (odmowa odpowiedzi na pytanie).

Wśród dzieci posiadających jedno schorzenie, wpływające na ograniczenia związane ze zwykłym funkcjonowaniem, deklarowano występowanie następujących rodzajów schorzeń: choroby typu neurologicznego (20% wskazań), związane z dysfunkcją ruchu (prawie 14%), a także z dysfunkcjami wzroku (prawie 8%), słuchu (prawie 6%) i chorobami układu krążenia (5,5%). Ale najczęściej – jako dysfunkcyjne – było wskazywane schorzenie określane jako „inne” i dotyczyło ponad 46% dzieci niepełnosprawnych (wykres 13).

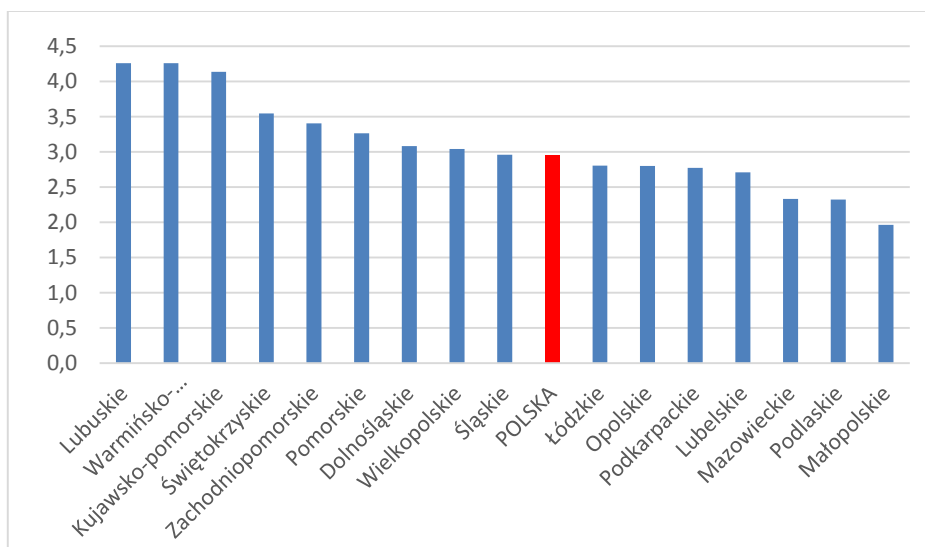
Wykres 13. Udział dzieci niepełnosprawnych posiadających jedno schorzenie według jego rodzaju (w %)

Występowanie niepełnosprawności wśród dzieci jest istotnie zróżnicowane terytorialnie (wykres 14). Najwyższy odsetek dzieci niepełnosprawnych w stosunku do ogółu dzieci w wieku 0- 15 lat w danym województwie notuje się w województwach: lubuskim i warmińsko-mazurskim (po ok. 4,3%), a także kujawsko-pomorskim (4,1%), najmniejszy odsetek dzieci niepełno-

sprawnych jest charakterystyczny dla województw: małopolskiego (2%), podlaskiego i mazowieckiego (po 2,3%). Dla przypomnienia wskaźnik ogólnopolski wynosi 3%.

Wykres 14. Udział dzieci niepełnosprawnych w ogólnej liczbie dzieci według województw (w %).

Umieralność dzieci i młodzieży

Spadek umieralności dzieci i młodzieży w krajach wysoko rozwiniętych, w tym w Polsce, jest istotnym wskaźnikiem rozwoju cywilizacyjnego i poziomu opieki zdrowotnej, natomiast obniżająca się umieralność niemowląt może dowodzić poprawy jakości ochrony zdrowia kobiet w ciąży i okołoporodowej opieki zdrowotnej nad dziećmi.

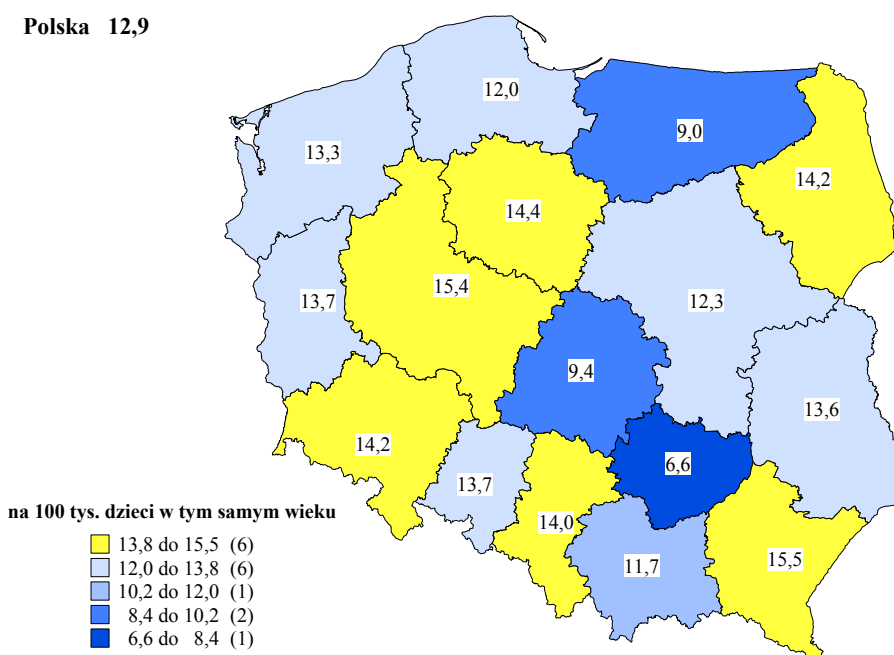
Pozytywnym zjawiskiem jest obserwowany **nieprzerwanie spadek umieralności dzieci w wieku 1-14 lat.**

Tablica 3. Zgony dzieci i młodzieży według płci, wieku oraz miejsca zamieszkania w 2014 r.

Grupy wieku	Ogółem	Chłopcy	Dziewczęta	Miasta			Wieś		
				Razem	Chłopcy	Dziewczęta	Razem	Chłopcy	Dziewczęta
W liczbach bezwzględnych									
1 - 19	1531	969	562	744	441	303	787	528	259
1 -14	697	365	332	376	194	182	321	171	150
1 - 4	277	141	136	149	75	74	128	66	62
5 - 9	192	103	89	105	58	47	87	45	42
10 - 14	228	121	107	122	61	61	106	60	46
15 - 19	834	604	230	368	247	121	466	357	109
Na 100 tys. ludności danej grupy wieku									
1 - 19	19,5	24,1	14,7	17,1	19,8	14,3	22,5	29,4	15,2
1 -14	12,9	13,2	12,6	12,4	12,5	12,4	13,5	14,0	13,0
1 - 4	17,3	17,1	17,5	16,0	15,7	16,4	19,0	19,1	19,0
5 - 9	9,7	10,1	9,2	9,4	10,1	8,6	10,1	10,2	10,0
10 - 14	12,5	13,0	12,1	12,5	12,2	12,8	12,6	13,9	11,2
15 - 19	40,1	56,7	22,6	33,1	43,6	22,2	48,1	71,6	23,2

Szczególnie niska jest umieralność dzieci w wieku 5-14 lat zwłaszcza w porównaniu z kolejnymi grupami wieku (*tablica 3*). Począwszy od wieku 15-19 lat umieralność systematycznie rośnie co jest spowodowane znaczną nadumieralnością mężczyzn - widoczną zresztą już wśród chłopców. W 2014 r. na każde 100 tys. dzieci w wieku 1-14 lat odnotowano 13 zgonów (w 2000 r. było ich 22, a na początku lat 90. ub. wieku - 36). Umieralność dzieci zamieszkałych na wsi jest nieznacznie wyższa (14 na 100 tys. osób tej grupy wieku) niż mieszkańców miast (12) – szczególnie wśród nastolatków. Najwyższa umieralność w grupie wieku 1-14 lat notowana jest w województwach: podkarpackim (ponad 15) i kujawsko-pomorskim, najniższa w woj. świętokrzyskim (poniżej 7) (*mapka 3*).

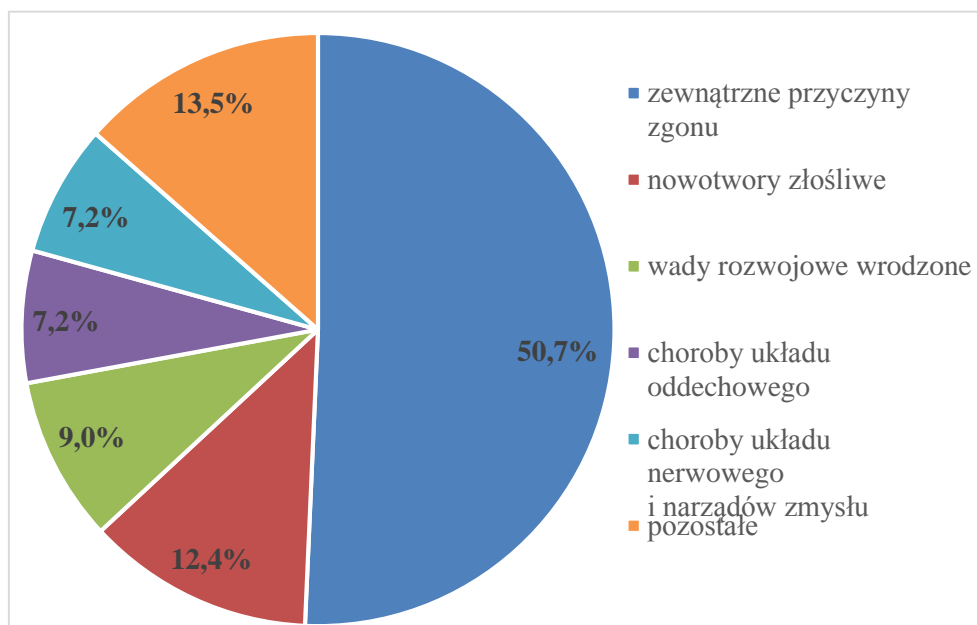
Mapka 3. Zgony dzieci w 2014 r. w poszczególnych województwach
(zgony osób w wieku 1-14 lat na 100 tys. populacji danego województwa)

Stosunkowo częstymi przyczynami zgonów w grupie wieku 1-14 są nowotwory złośliwe (ponad 16% wszystkich zgonów), następnie choroby układu oddechowego (11%) oraz choroby układu nerwowego i narządów zmysłu (prawie 10%), a także wady rozwojowe wrodzone (szczególnie w grupie 1-4 lata).

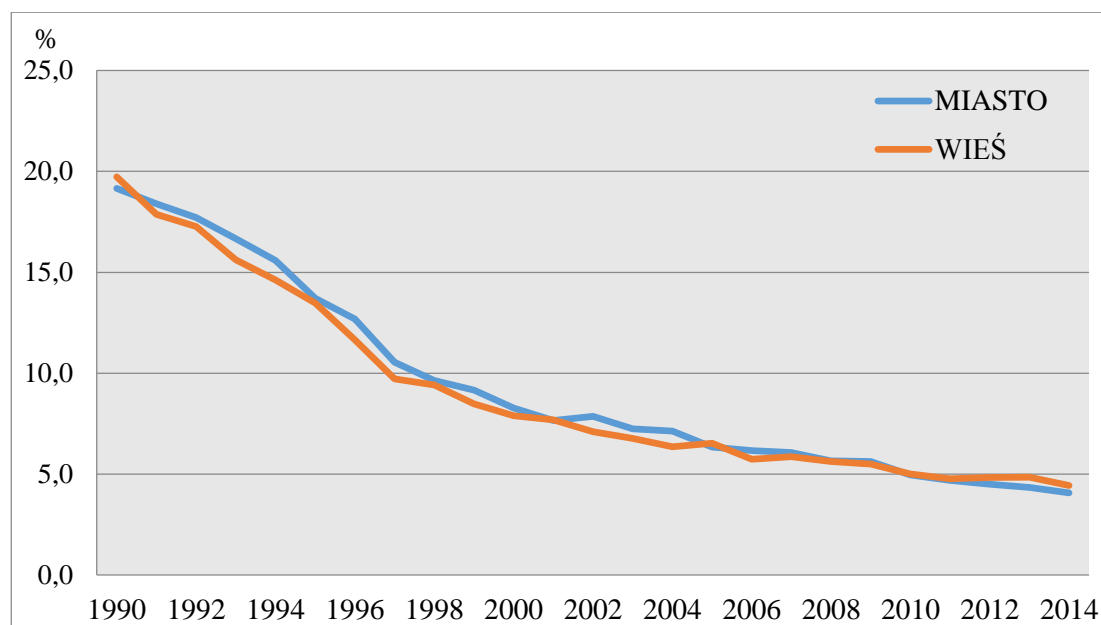
Z kolei wśród dzieci i młodzieży (w wieku 5-19 lat) najczęstszymi przyczynami umieralności stanowiącymi ponad połowę wszystkich zgonów są urazy i zatrucia, którym częściej ulegają chłopcy – stanowią one 63% przyczyn (szczególnie wśród nastolatków), a wśród dziewczynek – 44%. Niepokojącym zjawiskiem jest rosnąca - na przestrzeni ostatnich 25 lat - liczba samobójstw wśród nastolatków (w wieku 15-19 lat) - szczególnie gwałtowny wzrost notowano w latach 90. XX wieku. Na początku lat 90. samobójstwa stanowiły ok. 10% wszystkich zgonów w tej grupie wieku, a w 2000 r. – już ponad 16%. Ten wysoki udział nadal się utrzymuje i - pomimo istotnego spadku ogólnej liczby zgonów wśród młodych osób - zamachy samobójcze w 2013 r. stanowiły przyczynę prawie 1/5 ich zgonów (*wykres 15*).

Wykres 15. Zgony osób w wieku 1-19 lat według przyczyn w 2013 r. (w %)

Stalemu spadkowi umieralności dzieci i młodzieży towarzyszy także trend malejącej **umieralności niemowląt** (wykres 16). W 2014 r. zarejestrowano **1,6 tys. zgonów dzieci w wieku poniżej 1 roku życia** (o ponad 100 mniej niż przed rokiem). Współczynnik wyrażający liczbę zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych wyniósł 4,2‰ – o 3,9 pkt. mniej niż na początku tego wieku oraz o ok. 15 punktów mniejszy niż notowany na początku lat 90-tych ubiegłego wieku.

Wykres 16. Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych w latach 1990-2014

Umieralność niemowląt zamieszkałych na wsi jest nieznacznie wyższa niż tych, których matki mieszkają w miastach. Województwa, które charakteryzowały się najwyższym poziomem umieralności niemowląt to zachodniopomorskie, podkarpackie i śląskie, najmniej niemowląt (w przeliczeniu na urodzenia żywe) umarło w woj. świętokrzyskim, małopolskim i pomorskim.

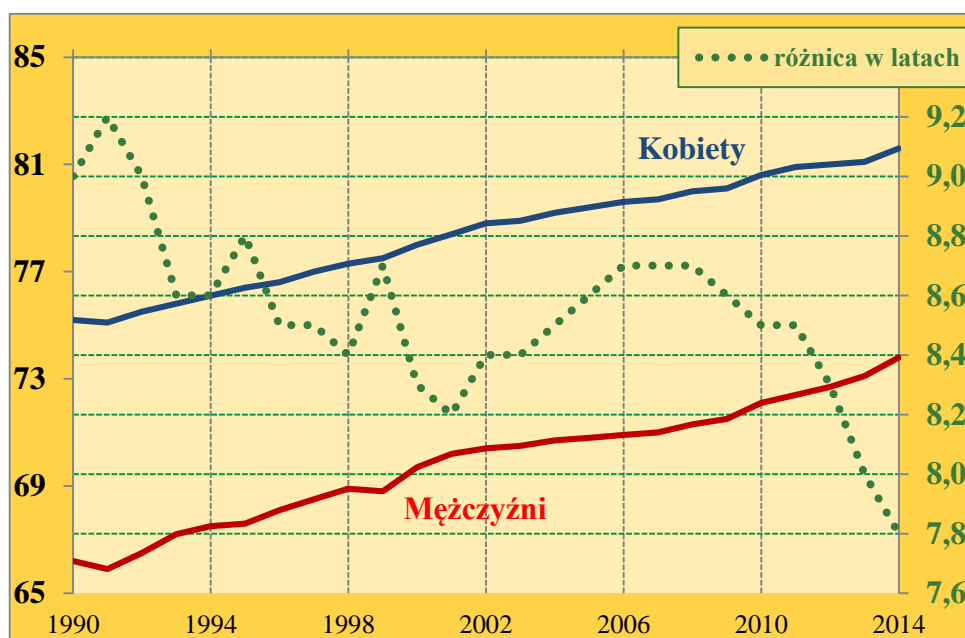
Z ogólnej liczbie zmarłych niemowląt **około 70%** umiera przed ukończeniem pierwszego miesiąca życia (**w okresie noworodkowym**), w tym blisko połowa w okresie pierwszego tygodnia życia. **Przyczyną prawie połowy zgonów niemowląt są choroby i stany okresu okołoporodowego**, czyli powstające w trakcie trwania ciąży matki i w okresie pierwszych 6 dni życia noworodka, przyczyną kolejnych **37%** zgonów są **wady rozwojowe wrodzone**, a pozostałe zgony są powodowane chorobami nabytymi w okresie niemowlęcym lub urazami. Podobnie jak ogólny współczynnik zgonów niemowląt także współczynnik umieralności okołoporodowej (urodzenia martwe i zgony niemowląt w wieku 0-6 dni na 1000 urodzeń żywych i martwych) wykazuje tendencję spadkową; w 2014 r. kształtował się na poziomie 5,6‰; na początku tego stulecia wynosił prawie 10‰ zaś - lat 90-tych – prawie 20‰.

Pomimo stałej poprawy w zakresie umieralności niemowląt w Polsce ich natężenie (ponad 4‰) jest w dalszym ciągu stosunkowo wysokie w odniesieniu do innych krajów europejskich. Najniższy współczynnik odnotowuje się w Islandii – jest to tylko 1 zgon dziecka w wieku poniżej 1 roku życia na 1000 urodzeń żywych, a w Szwecji, Finlandii czy Włoszech – niespełna 3. Z kolei na Ukrainie, Mołdawii i Rumunii na każde 1000 urodzeń umiera 8-10 niemowląt, w Turcji prawie 12 (dane dotyczą 2013 roku).

Trwanie życia²

Obserwowany w Polsce spadek umieralności w pozytywny sposób rzutuje na przeciętną długość trwania życia - **od początku lat 90. notowany jest nieprzerwany wzrost średniej długości trwania życia** (wykres 17).

Wykres 17. Przeciętne trwanie życia w latach 1990-2014

Urodzona w 2014 r. dziewczynka ma szansę dożyć wieku 81,6 lat, natomiast chłopiec - 73,8 lat. Oznacza to dłuższe życie w stosunku do tego, jakie było przewidywane dla dzieci, które

² „Przeciętne dalsze trwanie życia (e_x) wyraża średnią liczbę lat, jaką w danych warunkach umieralności ma jeszcze do przeżycia osoba pochodząca z danej populacji i będąca w wieku x lat”, Jerzy Z. Holzer, Demografia, PWE 2003

urodziły się w 1991 r. - trwanie życia dla chłopca wydłużyło się o prawie 8 lat, a dla dziewczynki o 6,5 lat.

W Polsce występuje duże terytorialne zróżnicowanie przeciętnego trwania życia. Przewidywane trwanie życia urodzonego w 2014 r. chłopca w miastach było o ponad rok dłuższe niż dla zamieszkałego na wsi. W przypadku dziewczynek parametry te są bardzo zbliżone.

Szansę najdłuższego życia mają dzieci urodzone w woj. podkarpackim i małopolskim, gdzie dla chłopców przewidywane trwanie życia - w 2014 r. wyniosło ponad 75 lat, co daje im przewagę nad woj. łódzkim (charakteryzującym się najniższymi parametrami trwania życia) o ponad 3 lata. W przypadku dziewczynek - najdłuższe życie czeka mieszkanki woj. podkarpackiego i podlaskiego (prawie 83 lata), natomiast najkrótsze - mieszkanki woj. śląskiego (80 lat).

Mimo iż Polacy żyją coraz dłużej to w porównaniu z rozwiniętymi krajami europejskimi przeciętne trwanie życia jest o kilka lat krótsze. W 2012 r. najwyższymi wskaźnikami dla mężczyzn charakteryzowały się Islandia i Szwajcaria – odpowiednio 81,6 i 80,6 lat. Wśród kobiet najdłużej – powyżej 85 lat – żyją Hiszpanki, Francuzki i mieszkanki Lichtenstein.

Migracje dzieci i młodzieży (wewnętrzne i zagraniczne)

Aktualne migracje ludności charakteryzują się dużą różnorodnością form – występują np. migracje definitywne, długookresowe, krótkookresowe lub sezonowe. Migrują nie tylko pojedyncze osoby ale bardzo często całe rodziny. Migracje dzieci w wieku 0-14 lat związane są zwykle ze zmianą miejsca zamieszkania całej rodziny. Młodzież natomiast – zwłaszcza w wieku powyżej 17 lat – zwykle zmienia miejsce zamieszkania w związku z kontynuacją nauki, usamodzielnieniem się, połączonym często z założeniem rodziny. Zmiany miejsca zamieszkania odbywają się najczęściej w granicach kraju (migracje wewnętrzne), ale również – szczególnie w ostatnich latach – często bywają związane ze zmianą kraju zamieszkania.

Rocznie ponad 1% ludności Polski zmienia **miejsce stałego zamieszkania w kraju**. W 2014 r. migrowało ponad 407 tys. co stanowiło 1,1% ogółu ludności. Udział osób w wieku 0-19 lat w ogólnej liczbie migrantów w ostatnich latach spada. W 1990 r. stanowili oni ok. 1/3 wszystkich migrantów, podczas gdy w 2000 r. – prawie 28%, a w 2014 r. – nieco ponad 25%. Podobnie jest w przypadku dzieci w wieku 0-14 lat – ponad 27% w 1990 r., a w 2014 r. - 21% - jest to wynikiem zmniejszania się liczby dzieci i młodzieży w ogólnej liczbie ludności (*wykres 18*).

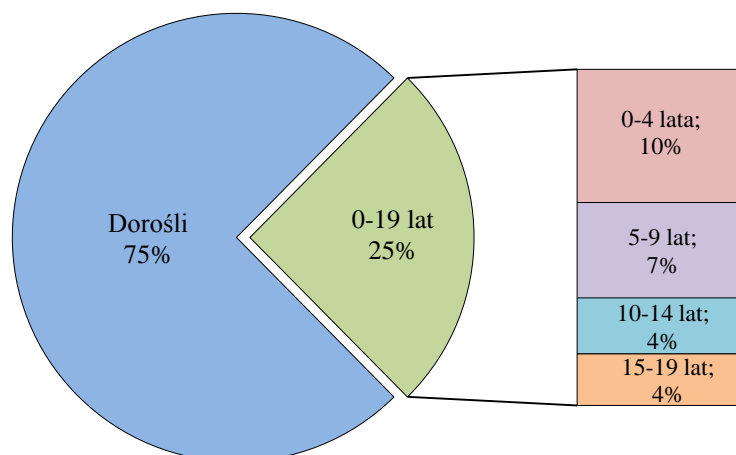
Rośnie natomiast odsetek liczby migrantów w wieku 0-19 lat w ogólnej liczbie ludności w tym wieku (w 2000 wynosił 1,0% r., w 2014 r. – 1,3%), co wynika z rosnącej mobilności Polaków (odsetek migrujących dzieci w wieku 0-14 lat wynosił odpowiednio 1,2% i 1,5%).

Wśród osób w wieku 0-19 lat zmieniających stałe miejsce zamieszkania najwięcej jest dzieci w wieku 0-4 lat. Przypuszczalnie powodem zmiany miejsca zamieszkania rodziny jest przyjsięcie na świat pierwszego lub kolejnego dziecka i chęć poprawy warunków mieszkaniowych.

Inaczej wygląda sytuacja w przypadku wewnętrznych migracji czasowych. Wśród osób w wieku do lat 19 zameldowanych na pobyt czasowy najwięcej jest młodzieży w wieku 15-19 lat, co wiąże się z jej przebywaniem poza miejscem stałego zamieszkania w związku z nauką. W 2014 r. osoby z tej grupy wiekowej stanowiły 43,5% migrantów w wieku 0-19 lat.

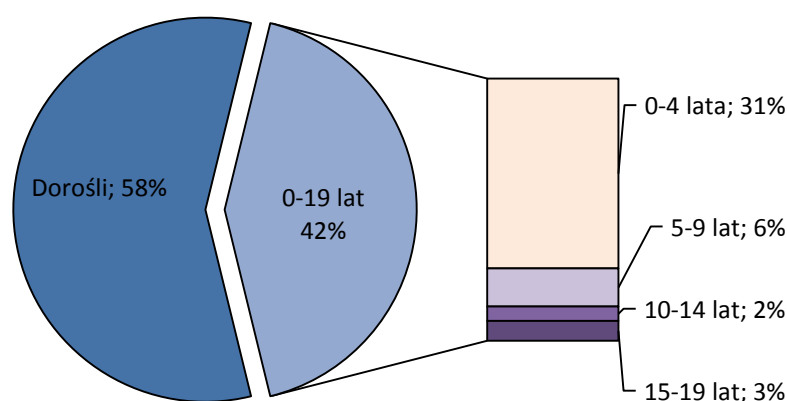

Wykres 18. Migracje wewnętrzne definitywne (na pobyt stały) w 2014 r. – udział dzieci i młodzieży w ogólnej liczbie migrantów

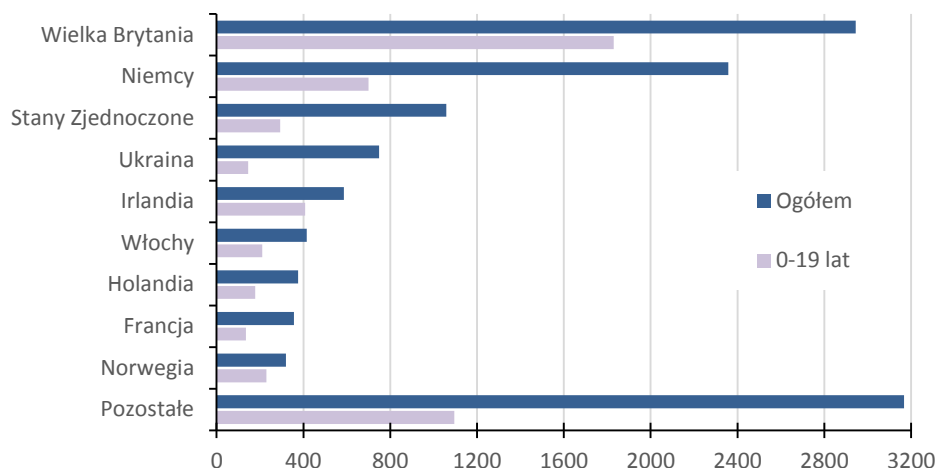
Liczba imigrantów przybyłych do Polski z zagranicy na pobyt stały w 2014 r. wynosiła 12,3 tys., w tym 5,2 tys. w wieku 0-19 lat (w wieku 0-14 lat – 4,8 tys.) (wykres 19). Wśród przybywających do Polski na pobyt stały imigrantów odsetek osób w wieku 0-19 lat, który w latach 2000-2007 kształtował się w przedziale od 15,7% do 27,6%, w latach 2010-2014 wynosił już od 36,3% do 42,4%. Należy przy tym zaznaczyć, że wzrost ten wynika głównie z faktu, że podane wartości obejmują dzieci obywateli polskich urodzone za granicą, które razem z rodzicami powróciły do Polski po krótszym lub dłuższym pobycie poza krajem – wśród imigrantów w wieku 0-19 lat zdecydowanie najliczniejszą grupą są dzieci w wieku 0-4 lata (w 2014 r. stanowiły 72,4%). Przypuszcza się, że część z nich została zameldowana w Polsce na stałe, jednak w dalszym ciągu przebywa za granicą.

Wykres 19. Imigracje do Polski definitywne (na pobyt stały) w 2014 r. – udział dzieci i młodzieży w ogólnej liczbie imigrantów

W 2014 r. najwięcej dzieci w wieku 0-4 lat zameldowało się w Polsce na stałe z Wielkiej Brytanii, Niemiec, Irlandii, Norwegii, Holandii i Stanów Zjednoczonych, czyli z krajów będących w ostatnich latach głównymi krajami emigracji z Polski (wykres 20).

Wykres 20. Imigracje do Polski na pobyt stały według kierunków w 2014 r.

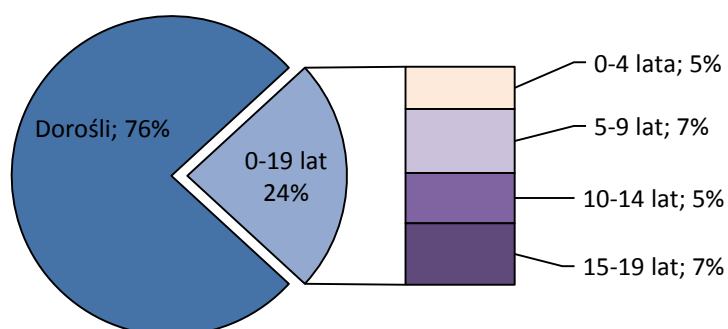

W Polsce przebywają czasowo również tacy imigranci, którzy na stałe mieszkają w innych krajach. Są to osoby, które pracują, poszukują pracy, studiują lub – ze względu na sytuację w kraju pochodzenia – poszukują w Polsce ochrony międzynarodowej (zwykle składają wniosek o nadanie statusu uchodźcy). Wielu dorosłym imigrantom towarzyszą dzieci. Ponadto przebywające w Polsce czasowo imigrantki rodzą w naszym kraju dzieci – w 2014 r. urodziły 502 dzieci. Trudno oszacować ogólną liczbę imigrantów przebywających w Polsce czasowo, ponieważ nie wszyscy oni dokonują zameldowania. Przymuszczalnie, pewna część imigrantów przebywa nielegalnie, tj. pozostali w Polsce mimo, iż upłynął okres ważności ich wizy lub zezwolenia na pobyt.

W końcu 2014 r. na terenie Polski było zameldowanych na pobyt czasowy ponad 3 miesiące 91,4 tys. osób przybyłych zza granicy, w tym 84,4 tys. cudzoziemców. Osoby w wieku 0-19 lat stanowiły 19,4% ogółu imigrantów, a dzieci w wieku 0-14 – 9,2%. Wśród imigrantów przebywających czasowo najwięcej jest obywateli Ukrainy (31,0 tys.), Białorusi (4,2 tys.), Wietnamu (3,8 tys.), Niemiec (3,5 tys.), Chin (3,1 tys.), Rosji (2,6 tys.), Turcji (2,3 tys.) i Włoch (2,2 tys.).

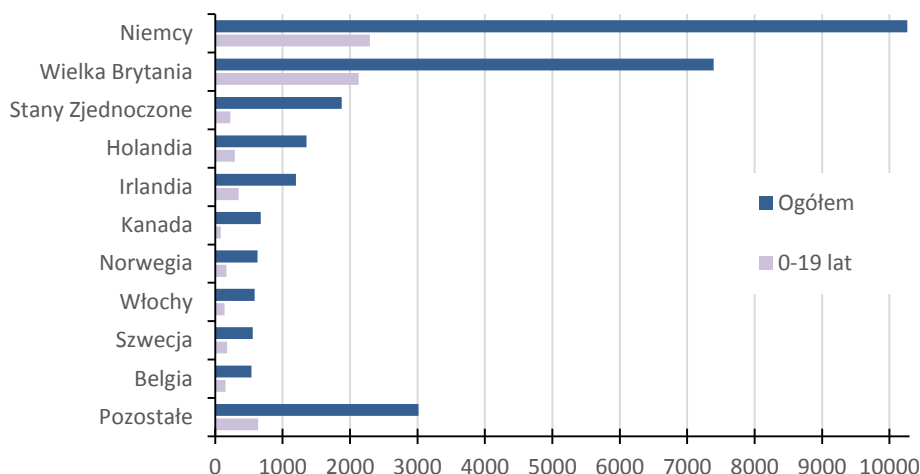
Emigracja definitywna (na pobyt stały) jest zwykle następstwem przekształcania się emigracji czasowych w trwałe pobyty za granicą oraz łączenia rodzin. W 2014 r. wymeldowało się pobytu stałego w Polsce w związku z wyjazdem na stałe za granicę 28,1 tys. osób, w tym 6,6 tys. w wieku 0-19 lat (23,7%) (wykres 21). Dzieci w wieku 0-14 lat (4,8 tys.) stanowiły 17,0% wszystkich emigrantów.

Wykres 21. Emigracje definitywne (na pobyt stały) w 2014 r. – udział dzieci i młodzieży w ogólnej liczbie emigrantów

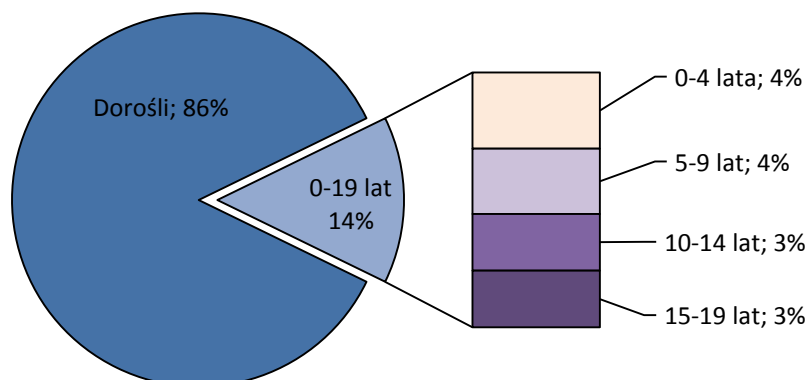
Główne kierunki emigracji w 2014 r. to – podobnie jak w latach wcześniejszych – Niemcy, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, a także Holandia i Irlandia. Wyjątkowy był 2006 r., w którym do Wielkiej Brytanii wyjechało znacznie więcej osób niż do Niemiec (wykres 22).

Wykres 22. Emigracje na pobyt stały według kierunków w 2014 r.

Emigracje na pobyt czasowy, znacznie liczniejsze niż emigracje na pobyt stały – po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej stały się o wiele częstsze. Wyniki ostatniego spisu ludności wykazały, że w marcu 2011 r. ponad dwa miliony mieszkańców Polski przebywało za granicą czasowo (powyżej 3 miesięcy), w tym 291,1 tys. osób w wieku 0-19 lat (86,8 tys. w wieku 0-4 lata) (wykres 23).

Wykres 23. Emigranci przebywający za granicą czasowo powyżej 3 miesięcy w 2011 r. – udział dzieci i młodzieży w ogólnej liczbie emigrantów (wyniki NSP 2011)

Dzieci w rodzinach migrantów

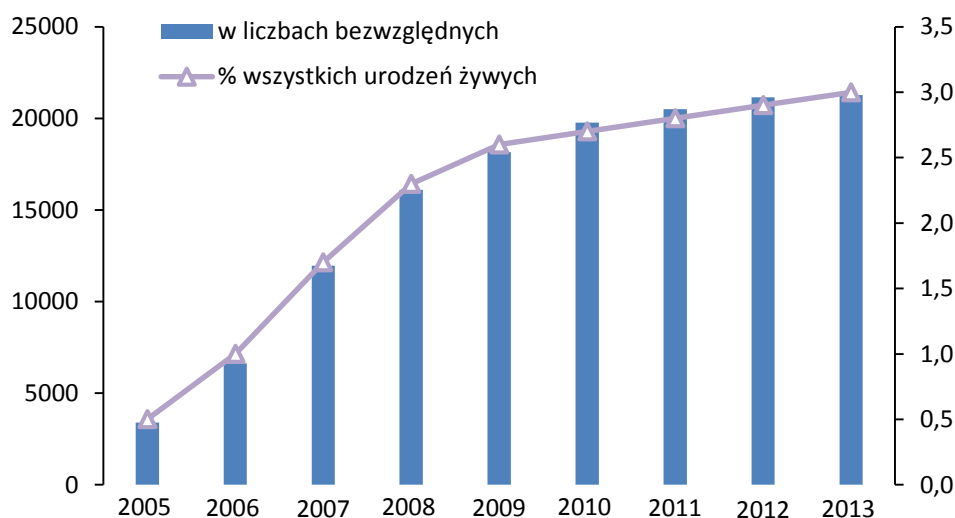
Emigracje czasowe nie pozostają bez wpływu na dzieci i rodzinę. Z jednej strony wyjazdy rodziców poprawiają sytuację materialną, z drugiej zmieniają normalny rytm życia rodziny. Często zostaje zakłócona funkcja wychowawcza rodziny – pozostałemu w kraju rodzicowi trudniej jest sprawować opiekę nad dziećmi. Znacznie gorzej jest w przypadku, gdy oboje rodzice przebywają za granicą, a opiekę nad dziećmi sprawują dziadkowie, dorosłe rodzeństwo lub dalsi krewni. Zdarza się, że dzieci trafiają do domów dziecka lub rodzin zastępczych ponieważ pracujący

za granicą rodzice przestają się nimi interesować. Nawet krótkie wyjazdy powodują problemy rodzinne. Nieobecność rodziców wywiera również negatywny wpływ na efekty edukacyjne dzieci.

Dzieci, które wyjechały z rodzicami lub jednym z nich za granicę, nawet w sytuacji obiektywnej poprawy warunków materialnych, socjalnych czy edukacyjnych, również są narażone na negatywne skutki emigracji. Znalazły się przecież w obcym kraju, w innej kulturze, pozbawione kontaktów z kolegami oraz rodziną, która pozostała w kraju, często nie znają języka i trudno im nawiązać relacje z rówieśnikami, a do tego zapracowani rodzice poświęcają im zbyt mało czasu. Jednocześnie wyjazd za granicę jest również pewną szansą – dzieci mają m.in. możliwość nauki języka obcego, co z pewnością w przyszłości zwiększy ich szanse na rynku pracy.

Należy również zaznaczyć, że coraz więcej polskich dzieci rodzi się za granicą. Zwłaszcza w Wielkiej Brytanii (wykres 24), w której począwszy od 2010 r., pod względem liczby urodzeń, Polki stanowią najliczniejszą wśród cudzoziemców grupę narodowościową. Według danych Urzędu Statystycznego Wielkiej Brytanii (ONS) w latach 2004-2008 Polki urodziły ponad 38 tys. dzieci, zaś w latach 2009-2013 – ponad 100 tys. dzieci. Wyjechali przecież za granicę głównie ludzie młodzi – w wieku, w którym zwykle planuje się powiększenie rodziny. Czy, a jeśli tak to kiedy, dzieci te powrócą do Polski – to pytania, na które trudno dziś znaleźć odpowiedzi. Decyzje o powrotach, podobnie zresztą jak i o wyjazdach, są uzależnione od bardzo wielu czynników społecznych i ekonomicznych.

Wykres 24. Dzieci urodzone przez Polki w Wielkiej Brytanii w latach 2005-2013 r.
(Źródło: Office for National Statistics, Wielka Brytania)

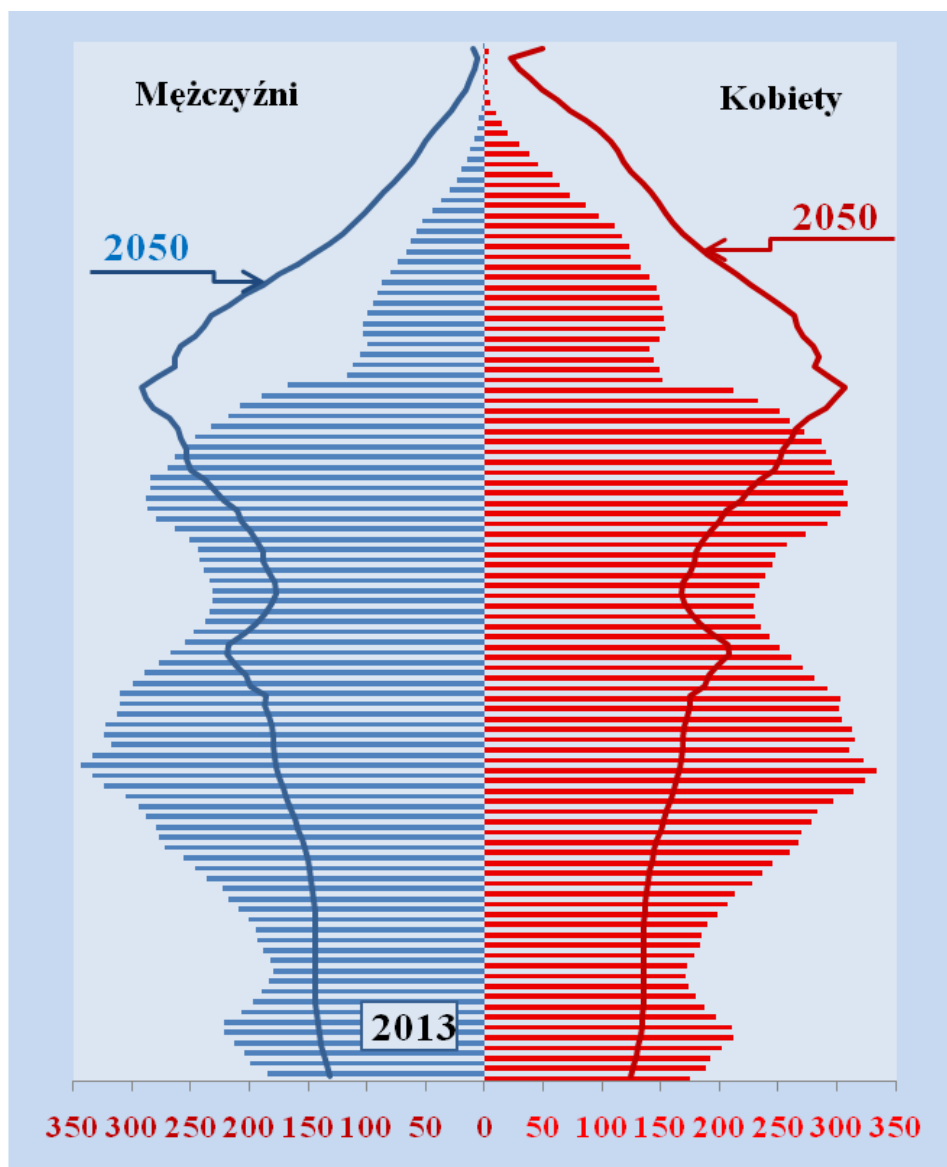

Prognoza

Wyniki opublikowanej w październiku 2014 r. prognozy ludności Polski wskazują na istotne przemiany ludnościowe, jakich można oczekiwać w perspektywie horyzontu prognozy, tj. do 2050 r. Poza systematycznym zmniejszaniem się liczby ludności kraju, przewiduje się postępujący proces starzenia społeczeństwa. Oznacza to istotne zmiany struktury populacji według wieku – wzrost udziału generacji w wieku poprodukcyjnym przy jednoczesnym obniżaniu odsetka dzieci i młodzieży.

Bardzo niski poziom urodzeń z przeszłości będzie przyczyną zmniejszającej się liczby dzieci i młodzieży. Podczas gdy w 2013 r. liczba osób w wieku 0-17 lata wynosiła prawie 7 mln osób, w 2050 r. będzie o 2 mln mniejsza (wykres 25). Oznacza to, w końcu horyzontu prognozy osoby w wieku przedprodukcyjnym będą stanowiły 71% stanu z 2013 r., z czego w miastach 68%, a na wsi 75%.

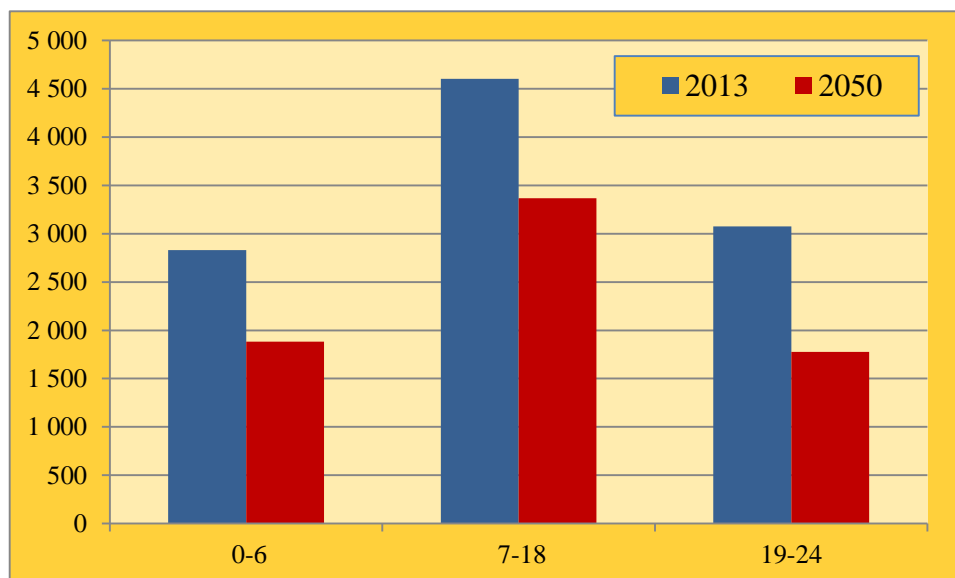
Wykres 25. Piramida wieku ludności (w tys.)
(2013 r. – dane rzeczywiste, 2050 r. – prognoza)

Na przestrzeni lat 2013-2050 liczba dzieci w wieku poniżej 7 lat będzie maleć i w końcu prognozowanego okresu będzie o 33,5% niższa niż w 2013 r. (wykres 26). Zmniejszy się również – o 27% – liczba dzieci i młodzieży w wieku 7-18 lat, natomiast przewidywana liczebność grupy w wieku 19-24 lata będzie prawie dwukrotnie niższa (spadek o 42,2%).

Natomiast zmiany wewnętrznej struktury subpopulacji osób w wieku 0-24 lata będą stosunkowo niewielkie. Odsetek dzieci w wieku 0-6 lat w omawianej zbiorowości w zasadzie nie ulegnie zmianie, natomiast dzieci i młodzieży w wieku nauki szkolnej (7-18 lat) zwiększy się kosztem potencjalnych studentów (19-24 lata) o ok. 4 pkt. proc.

Wykres 26. Liczba dzieci i młodzieży w wieku 0-24 lata (w tys.)

Zmiany liczebności młodych generacji w przekroju województw pokrywają się z przewidywanym poziomem płodności. Im niższa prognozowana liczba urodzeń w danym roku, tym - w kolejnych latach - należy się spodziewać większych ubytków populacji w wieku 0-17 lat.

Rozkład przestrzenny opisanych zmian charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem. Województwa północnej i północno-zachodniej Polski (pomorskie i kujawsko-pomorskie), tak jak południowo-wschodnie rejony (podkarpackie) były w 2013 r. obszarami o najwyższym odsetku osób w wieku 0-17 lat – ponad 19%. Na drugim krańcu – w województwach południowo-zachodniej części kraju (opolskie oraz śląskie i dolnośląskie), a także w łódzkim – udział najmłodszych generacji w strukturze ogółem w 2013 r. nie przekraczał 17%. Przewidywany przebieg procesów ludnościowych spowoduje, znaczne obniżenie odsetka populacji 0-17 lat w 2050. Obszar zmienności będą wyznaczały województwa opolskie (12,2%) oraz pomorskie (16,4%). Najwyższe ubytki wystąpią w województwie podkarpackim – udział tej grupy wieku ludności zmniejszy się o 5,5 pkt. proc., najniższe w województwie śląskim – zmniejszenie o 2,6 pkt. proc.

*Koordinacja prac
Joanna Stańczak*